

**ÇEVRE EKONOMİSİ KAPSAMINDA DÜNYANIN EN DEĞERLİ 100
MARKASININ ÇEVRE POLİTİKALARINI İNCELEMeye YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

**A SURVEY ON ANALYZING THE ENVIRONMENTAL POLICIES OF THE
WORLD'S MOST VALUABLE 100 BRANDS WITHIN THE CONTEXT OF
ENVIRONMENTAL ECONOMY**

Dr. Öğr. Gör. Makbule CİVELEK

Amasya Üniversitesi, Taşova Yüksel Akın Meslek Yüksekokulu, Amasya / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-3997-6508

Öğr. Gör. İsmail Melih YILDIRIM

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik Meslek Yüksekokulu, Bilecik / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-7683-7024

ÖZET

Kaynakların sınırlı olması, çevreye verilen geri dönüşü olmayan zararlar işletmelerin çevresel duyarlılıklarını ön plana çıkarmıştır. Değişen şartlar ve koşullar göz önüne alındığında işletmelerin tek amacı kar elde etmek olmaktan çıkmıştır. Aynı zamanda işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken gelecek nesillerin çıkarlarını da gözetmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı dünyanın en değerli işletmelerine ilişkin çevre politikalarının nasıl şekillendiğinin ortaya konmasıdır. Araştırmanın amacı ve ana sorunu doğrultusunda işletmelerin çevresel faaliyetleri incelenmiş olup çevre ekonomisi açısından önemi saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini Brand Finance tarafından belirlenen en değerli 100 marka oluşturmaktadır. Bu işletmelerin web siteleri 7 Haziran- 1 Ağustos 2018 tarihleri arasında incelenmiştir. Araştırma işletmelerin çevreye verdiği değer ve önemin tespit edilmesi, çevre politikalarının genellenebilmesi ve sürdürülebilir işletmecilik açısından önem taşımaktadır. Araştırma yöntemi olarak içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları işletmelerin çevre ekonomisi kapsamında en fazla üzerinde durdukları konunun kaynak verimliliği olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra zararlı gaz kullanımının azaltılması ve sürdürülebilirlik faaliyetleri de önemli unsurlar arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: En Değerli İşletmeler, Çevresel Sürdürülebilirlik, Çevre Ekonomisi.

ABSTRACT

The fact that the resources are scarce and irreversible damage has been done to the environment has brought the environmental sensitivities of businesses into the forefront. Given the changing circumstances and conditions, businesses cease to adopt a policy solely for making profit. At the same time, while businesses carry out their activities, they have to care for the interests of the future generations. In that context, this piece of research aims to reveal how the world's most valuable businesses shape their environmental policies. The researcher has analyzed the environmental activities of the businesses in line with the objective and research question and identified the importance for the environmental economy. The research sample consists of top 100 brands specified by Brand Finance. We have examined the websites of such brands between June 7 and August 1, 2018. The research is of importance for identifying the value and significance given by the businesses on the environment and generalization of the environmental policies and sustainable business administration. Content analysis has been employed as

the research method. The research findings reveal the resource productivity, the issue that businesses emphasize most in the context of the environmental economy. Furthermore, the other important aspects include sustainability activities and the reduction of emission of harmful gases.

Keywords: The Most Valuable Brands, Environmental Sustainability, Environmental Economy.

1. GİRİŞ

Günümüzde değişen şartlar ve koşullar doğrultusunda işletmelerin tek amacı kar elde etmek olmaktan çıkmıştır. İşletmeler varlıklarını devam ettirebilmek için çevreye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle çevresel değişimlerin ve bozulmaların bir parçası olmak yerine sürdürülebilirlik sağlayabilmek için sorunların çözüm ortağı olmak zorundadırlar.

İşletmeler tarafından yapılan yanlış üretim teknikleri, plansız atık sistemleri, geri dönüşüme önem verilmemesi, kaynakların bilinçsiz kullanımı gibi unsurların zaman içerisinde çevreye geri dönüşü olmayan zararlar verdiği görülmüştür. Kaynakların sınırsız olduğu anlayışı yerini kaynakların tükenbilir ve kıt olduğu anlayışına bırakmıştır. Hava kalitesinin düşmesi, su kaynaklarının azalması, sera etkili zararlı gaz salınımlarının artması, hammadde kullanımının artması, yaban hayatına ve bio-çeşitliğe zarar verilmesi gibi unsurlar çevreye doğrudan etki etmektedir. Özellikle kritik noktası olan doğal kaynakların zarar görmesi sürdürülebilirlik açısından da risk taşımaktadır. Bu aşamada çevre ön plana alınarak koru kullan düşüncesi hâkim olmuştur.

Çevre ve ekonomi doğrudan birbiri üzerinde etkilidir. Çevresel bozulmalar, çevrenin tahrip edilmesi, çevre kirliliği, küresel ısınma ve iklim değişimleri, kaynakların verimsiz ve atıl kullanılması gibi faktörler beraberinde ekonomik maliyetleri de getirmektedir. Bu unsurlar işletmeler açısından değerlendirildiğinde negatif dışsallık yarattığı görülmektedir. Çevre ekonomisi insan ve çevre ilişkisini ortaya koyarken, maliyet oluşturan unsurların saptanmasına olanak tanımaktadır. Giderek bozulan çevresel koşullar çevre ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bunu yanı sıra çevre ekonomisinin tek amacı çevreye ilişkin ekonomik anlamdaki maliyetleri saptamak değildir. Bu maliyetleri minimize ederek kaynakların korunmasını sağlamaktır. Bu bağlamda araştırmanın ana sorununu en değerli 100 markanın çevre ekonomisi kapsamındaki çevresel faaliyetleri oluşturmuştur. Araştırmada ilk olarak kavramsal çerçeve çizilirken, çevre kavramına değinilmiştir. Daha sonra çevre ekonomisi kavramı, çere ve ekonomi ilişkisi ve çevre ekonomisinin amacı sıralanmıştır. Metodoloji bölümünde araştırmanın ana hatları çizilirken, bulgular bölümünde araştırmaya ilişkin veriler tasnif edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevre ekonomisi kavramını açıklamadan önce genelden özele gitmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle çevre kelimesinin kökenine ilişkin incelemeler yapıldığında Yunanca ev (oikos) ve anlama (logos) sözcüklerinden türetildiği görülmektedir (Karabıçak ve Armağan, 2004). Birçok tanımlama yapılsa da çevre doğal ortam koşullarının toplamı, bir organizmanın var olduğu ortam ve koşullar, üzerinde yaşanan yer ya da yurt (Karabıçak ve Armağan, 2004; Dura, 1991) olarak basite indirgenmiştir. Daha genel bir tanımla çevre canlıların dolayısıyla insanların yaşam ve gelişimini etkileyen (Demirer, 1992), diğer canlılarla karşılıklı ilişkilerini hem de birbirleri ile olan ilişkilerinde ortaya koydukları ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel vb. yapıları ifade etmektedir (Kahraman ve Türkay, 2004). Tüm tanımlar incelediğinde çevre kavramı ortak özellikler taşımaktadır. Keleş ve Hamamcı'ya göre (1998) çevre;

- İnsanların diğer insanlarla olan karşılıklı ilişkilerini, insanların bu ilişkiler sürecin de birbirlerini etkilemesini,
- İnsanın kendi dışında kalan tüm canlı varlıklarla, yani bitki ve hayvan türleriyle olan karşılıklı ilişkilerini ve etkileşimini,
- İnsanın canlılar dünyası dışında kalan ama canlıların yaşamlarını sürdürdükleri ortamdaki tüm cansızlarla yani hava, toprak su, yer altı zenginlikleri ve iklimle olan karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkiler çerçevesindeki etkileşimini anlatır.

Çevre ekonomisi insan ve çevre etkileşimini inceleyerek çevrenin nasıl kullanıldığı, insan faaliyetlerinin çevreyi nasıl etkilediğini ve bunun nasıl bir maliyete sebebiyet verdiğini ortaya koymaya çalışır (Singh ve Shihodia, 2007). Bir başka tanıma göre ise çevre ekonomisi, çevre için kritik öneme

sahip kaynakları belirleyerek, bu kaynakların korunmasını sağlayan bilim dalıdır (Perman vd., 2003). Çevre ekonomisi kaynak kullanımı ve özellikle kaynak bozulmasını açıklayan, etkilerin ölçülmesini sağlayan ve çevresel bozulmalara karşı politikalar geliştiren bir sistemdir (Pearce ve Maler, 1991). Benzer bir tanımlama Munda (1997) tarafından da yapılmıştır. Çevre ekonomisi, doğal kaynakların doğru yönetimi, yenilenemeyen kaynakların tüketiminde kontrol ve çevresel dışsallıkla ilgilidir.

Çevre ekonomisi, refah ekonomisinin bir parçası olarak görülse de kendine has uygulamaları ve kuralları gereği 1960'ların sonunda ekonomi bilim dalının bir alt dalı olarak görülmeye başlamıştır (Stavins, 2017). Perman vd.'ne göre ise (2003) çevre ekonomisinin önem kazanması 1970'lerdir. Bunun nedeni ekonomistlerin geri dönüşü olmayan çevresel kıt kaynakların ekonomik anlamda sorun oluşturduğunu ve bu kıt kaynakların maliyetinin fark edilmesidir (Cropper ve Oates, 1992). Sankar'da benzer bir görüşü savunmaktadır. Sankar'a göre (1991) çevre ekonomisi, ekonomi bilimden doğmuştur. Çevre mallarının giderek tükenmesi ve kıt hale gelmesi nedeniyle farkındalık oluşmuştur. Aşırı nüfus artışı, hızlı kentleşme, hatalı çevre politikaları ve küreselleşme, üretim ve tüketimde dışsallıklar da çevre ekonomisinin önem kazanmasında etkili olmuştur.

Ekonomi ile çevre arasında sanıldığı gibi aksine çok yakın bir ilişki söz konusudur. Nihai amacı, istek ve ihtiyaçları temin ederek toplumsal refahı maksimum yapmak olan ekonomi bu amaca ulaşmak için sadece belirli bir bedele bağlı olan mal ve hizmetlerden ziyade, dikkate alınmadığında mevcudiyeti sıkıntıya girecek mal ve hizmetleri de dikkate almak zorundadır. Ekonomik sistemler kaynakları tüketerek, atıklarını kendi çevre alanlarına bırakarak, estetiğin işlevlerini değiştirerek, global yaşama yeni bir şekil vererek çevreyi etkilemektedir. Dolayısıyla ikisi arasında ikili bir bağlılık mevcuttur; ekonomiyi yönetme biçimi çevreyi değiştirmekte ve ekonominin başarıya ulaşmasında çevresel niteliklerin büyük etkisi olmaktadır. Ekonomik gelir amacıyla yapılan her faaliyet ve her türlü üretimin çevre üzerinde değişik etkiler koyması kadar çevresel değerler üzerindeki her türlü etkilenme de tekrar ekonomik faaliyete, üretim hacmi ve kalitesine yansımaktadır (Erdem ve Ulucak, 2012; Kahraman ve Türkay, 2004; Ertürk, 1998).

Çevre ekonomisinin esas amacı doğal ve çevresel kaynakların verimsiz ve atıl kullanımını engelleyerek sürdürülebilirliğin sağlanması, ekosistem ve ekonomik faaliyetleri dengede tutma ve böylece ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesini gerekli kılmaktadır (Perman vd., 2003; Pavithran, 2008). Andersen (2017) ise çevre ekonomisinin amacını, hangi üretim yöntemlerinin, malzeme akışlarının ve geri dönüşüm seçeneklerinin işletmelere ekonomik anlamda katkı sağlayacağını belirlemede analitik bir yaklaşım sunmak olarak belirtmiştir. Aynı zamanda çevresel ekonomik analizler çevre sorunlarının derinlemesine incelenmesini ve anlaşılmasını sağlamaktadır.

Çevresel bozulmalar bio-çeşitliliğin azalması, yanlış atık yönetimi, ormansızlaşma, kentsel yayılma, fazla enerji kullanımı ve kaynak tükenmesi genel olarak çevreyi tehdit etmektedir. Rüzgar ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji teknolojilerinin yayılması aynı zamanda bio yakıtların kullanılması çevresel faaliyetler için önemlidir (Kuve vd., 2018). Bunun yanı sıra küresel ısınma, iklim değişimleri, buz tabakalarının erimesi, mercan resiflerinin azalması, okyanus akıntıları, sera etkili gaz kullanımlarının artması, ozon tüketimi, asit yağmurları, zehirli kirlilik, tarım arazilerinin yanlış kullanımı, temiz hava ve su kaynaklarının kirletilmesi, yaban hayatının zarar görmesi yaşam alanlarımızı kalıcı olarak değiştirme gücüne sahiptir (Traeger, 2014; Munda, 1997; Sarokin ve Schulkin, 1992). Bu faktörlerin tamamı çevre ekonomisini olumsuz etkileyerek negatif dışsallık oluşturmaktadır. Munda (1997) çevresel dışsallığın önemli sorunların çözümü ve çevreye bağlı belirsizliklerin zaman kavramı da göz önüne alınarak doğru tespit edilmesine olanak tanıdığını savunmaktadır.

3. METODOLOJİ

İklim değişiklikleri, küresel ısınma, doğanın tahribatı ve kullanılan zararlı gazlar geri dönüşümü olmayan çevresel bozulmalara yol açmaktadır. Sürdürülebilirlik doğrultusunda hareket eden işletmeler bu olgularla savaşarak çevresel zararları minimize etmeye çalışmaktadır. İşletmeler tarafından yapılan çalışmalar çevreye verilen zararın en aza indirgenmesini sağlamanın yanı sıra işletmelere ekonomik olarak da katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı işletmelerin çevreye ilişkin faaliyetlerinin çevre ekonomisi perspektifinden incelenmesidir.

Araştırma en değerli markaların çevresel politikalarını değerlendirebilmek, işletmelerin çevresel faaliyetlerine bütüncül bir pencereden bakabilmek açısından önem ve özgünlük taşımaktadır. Aynı zamanda işletmelerin çevreye önem vererek yapmış oldukları faaliyetler ve çevresel bozulmaların önüne geçme çabaları sürdürülebilirliğin sağlanması açısından da kilit rol üstlenmektedir.

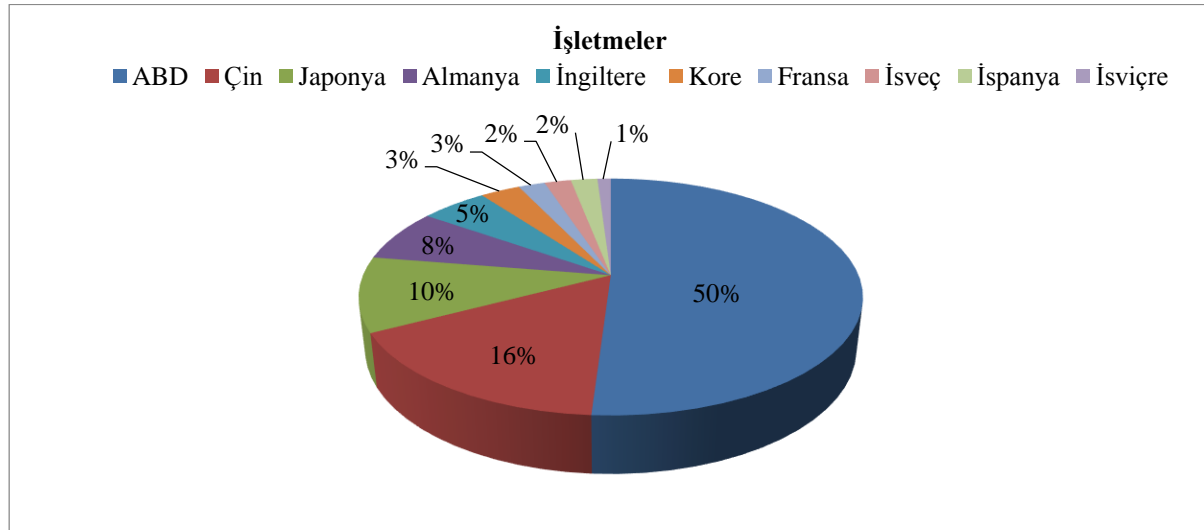
Araştırmanın örneklemini Brand Finance tarafından 2017 yılında belirlenen dünyanın en değerli 100 markası oluşturmaktadır. Araştırmada tamsayım örneklem kullanılmış olup veriler 7 Haziran 2018-1 Ağustos 2018 tarihleri arasında elde edilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak her bir örneklemin kendine ait web sitesi incelenmiştir.

Araştırma kapsamında kullanılan yöntem içerik analizidir. Araştırmanın ana sorununa cevap vermek amacıyla 6 ana kategori oluşturulmuştur. Kaynak verimliliği (enerji kullanımı azaltma, su tüketimini azaltma, kaynak kullanımı azaltma, temiz enerji kullanma), zararlı gazlar (karbon gazı kullanımı azaltma, emisyon oranlarını düşürme), kirlilik önleme (çevre kirliliği, su kirliliği, hava kirliliği, gürültü kirliliği), koruma faaliyetleri (su kaynaklarını koruma, ekolojik yaşamı koruma, bio-çeşitliliği koruma, yaban hayatını koruma, ozon tabakasını koruma), sürdürülebilirlik faaliyetleri (geri dönüşüm, atıkları ayrıştırma, yeşil üretim, sorumlu üretim, yeşil gaz kullanımını arttırma, yeşil ofisler,hibrid araç kullanımı, ağaç dikimi), yenilenebilir enerji (güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, bio dizel yakıtlar, yakıt hücresi ve mineral fosil yakıtlar) bu kategorileri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra araştırmada işletmelere ilişkin genel bilgiler, işletmelerin genel çevre faaliyetleri de incelenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. İşletmelere İlişkin Genel Bulgular

Araştırmada işletmelere ilişkin genel bulgular değerlendirildiğinde işletmelerin ülkeler bazında dağılımları, faaliyet gösterdikleri sektörler, marka değerleri, listede yer aldıkları sıralamalar dikkate alınmıştır. Aşağıdaki şekilde işletmelerin ülkeler bazında dağılımlarına yer verilmiştir.

Şekil 1: İşletmelerin Ülkelere Göre Dağılımları

Şekle göre dağılım incelendiğinde işletmelerin çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri (n=50) menşei olduğu görülmektedir. 10 farklı ülkenin olduğu sıralamada 16 işletme Çin, 10 işletme Japonya, 8 işletme Almanya, 5 işletme İngiltere, 3'er işletme Kore ve Fransa, 2'şer işletme İsveç ve İspanya, 1 işletme ise İsviçre'de yer almıştır.

İşletmelerin faaliyet alanları göz önünde bulundurulduğunda 13 farklı iş koluna ulaşılmıştır. En değerli marka dağılımında bankacılık sektörü % 18, teknoloji ve perakende sektörleri % 17, otomotiv sektörü % 9, telekomünikasyon ve bilişim sektörleri % 7, yiyecek, denetim-danışmanlık ve petro-kimya sektörleri % 5, medya sektörü % 4, enerji, sağlık ve ulaşım sektörleri % 2 olarak sıralanmıştır.

İşletmelerin ortalama marka değerleri incelendiğinde ilk sırada yer alan Google'ın 2017 marka değeri 190.470 milyon \$ iken, son sırada yer alan WeChat'in ise 13.189 milyon \$'dır. Marka değerleri

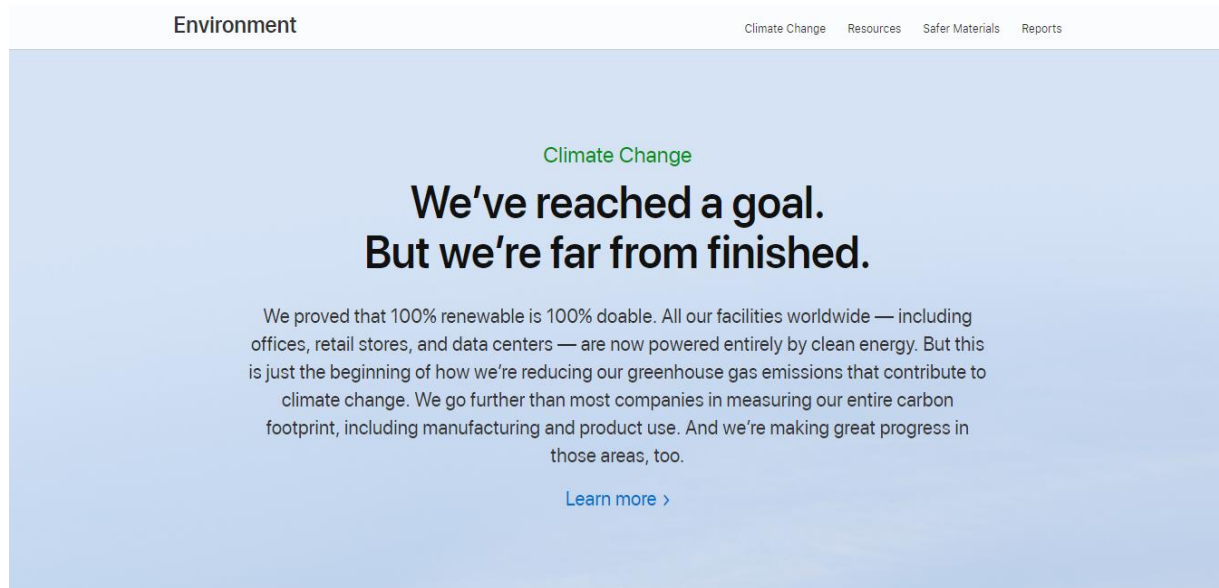
açısından bakıldığında teknoloji ve perakende sektöründe faaliyet gösteren işletme değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ülke bazında ise Amerika Birleşik Devletleri marka değeri en fazla ülkedir.

İşletmelerin bir önceki yıla ilişkin değişimleri incelendiğinde 9 işletmenin marka değerlerini arttırarak 2017 yılı listesine girdikleri görülmüştür. Genel bir değerlendirme yapıldığında ise bir önceki yıla göre 48 işletmenin marka değerinde artış tespit edilirken, 41 işletmenin marka değerinde düşüş saptanmıştır. 11 işletme mevcut durumunu korumuştur.

4.2. İşletmelerin Genel Çevre Faaliyetlerine İlişkin Bulgular

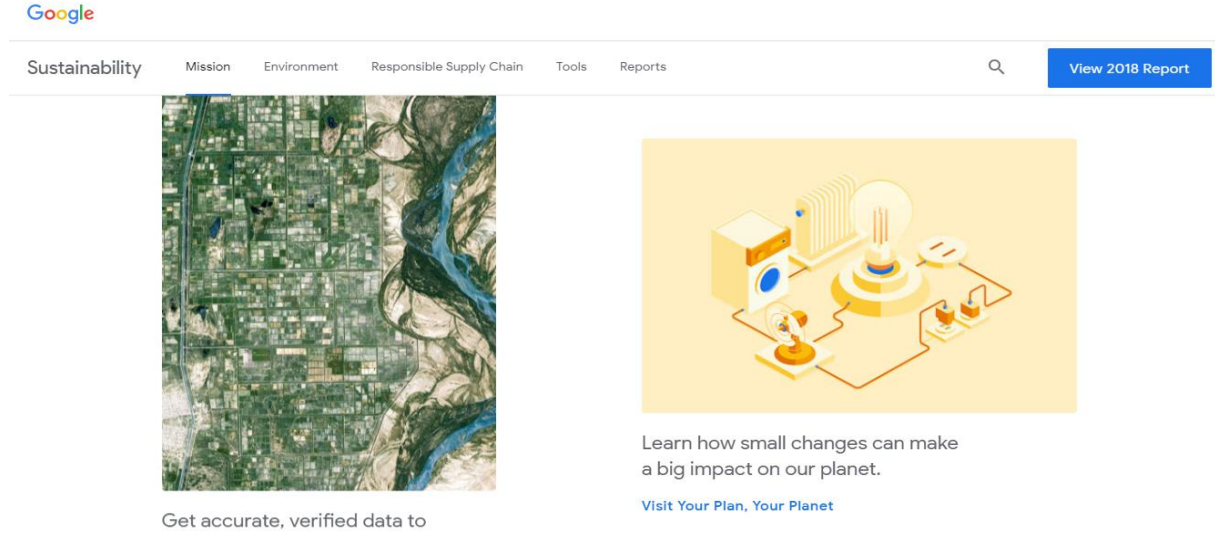
İşletmelerin genel çevre faaliyetlerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde küresel ısınma ve iklim değişimleri, farkındalık çalışmaları, çevreye ilişkin sloganları, çevresel sosyal sorumluluk projeleri, sertifikasyon ve yönetim sistemleri incelenmiştir.

İşletmelerin çevresel faaliyetlerine ilişkin ortak bulgulara bakıldığında %92'sinin küresel ısınma ve iklim değişikliklerinin üzerinde durduğu sonucuna varılmıştır. Küresel ısınmanın boyutları, yaşanan çevresel değişimler, iklim değişimleri, tahripler ve doğa olayları işletmelerin sıklıkla bahsettiği konulardandır. Apple küresel ısınma ve iklim değişimleri için “*bir hedefe vardık ama henüz işimiz bitmedi*” sloganı ile hareket etmektedir. Resim 1’de bu durum örneklendirilmiştir.

Resim 1: Apple’ın İklim Değişikliklerine İlişkin Ekran Görüntüsü

İşletmelerin çevreyi koruma ve iklim değişimleri üzerine farkındalık çalışmaları olup olmadığı saptanmıştır. 67 işletme çevresel faaliyetlere ilişkin farkındalık çalışmaları yürütürken, 33 işletme farkındalık çalışmalarına yer vermemiştir. Farkındalık çalışmaları yürüten 67 işletmeden 23’ü çalışanlara ek olarak müşterilerin de bilinçlenmesini sağlayacak çalışmalar yürütmektedir. 17 işletme ise tedarikçi farkındalığı sağlamaktadır. Aynı zamanda Verizon’un ve Samsung Group’un farkındalık yaratabilmek için diğer işletmelerden farklı olarak video oluşturduğu görülmüştür. Resim 2’de farkındalık çalışmalarına ilişkin örnek verilmiştir. Bu örnekte Google’ın enerji tüketiminde tasarruf sağlanabilmesine ilişkin ekran görüntüsü yer almaktadır. “*Küçük değişimler çevremizde büyük etkiler yaratabilir*” sloganı ile hareket eden Google günlük hayatımızda meydana getireceğimiz değişikliklerin çevreye olan katkısını farkındalık yaratmak için kullanmıştır. Su, enerji ve yiyecek konularında illüstrasyonlar oluşturarak farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Resim 2: Google'ın Farkındalık Çalışmalarına İlişkin Ekran Görüntüsü

İşletmeler çevresel bozulmaları ve tahripleri vurgulayarak sloganlar oluşturmuştur. Bu sloganlarda daha çok koruyuculuğun ve sürdürülebilirliğin ön plana olduğu görülmektedir. Bu sloganlara aşağıda yer verilmiştir. Aynı zamanda resim 3'te Verizon'un çevresel politikaları kapsamında oluşturmuş olduğu sloganına ilişkin ekran görüntüsü de örneklendirilmiştir.

"Yaptığımızı her şeye sürdürülebilirlik katmaya çalışıyoruz." (Google)

"Gezegeneimizi daha az yormak için kafamızı daha çok yoruyoruz." (Apple)

"Önceliğimiz dünya." (Samsung Group)

"Çevremizdeki dünyanın bilincindeyiz." (Verizon)

"Yarınlar için sorumlu üretim." (Allianz)

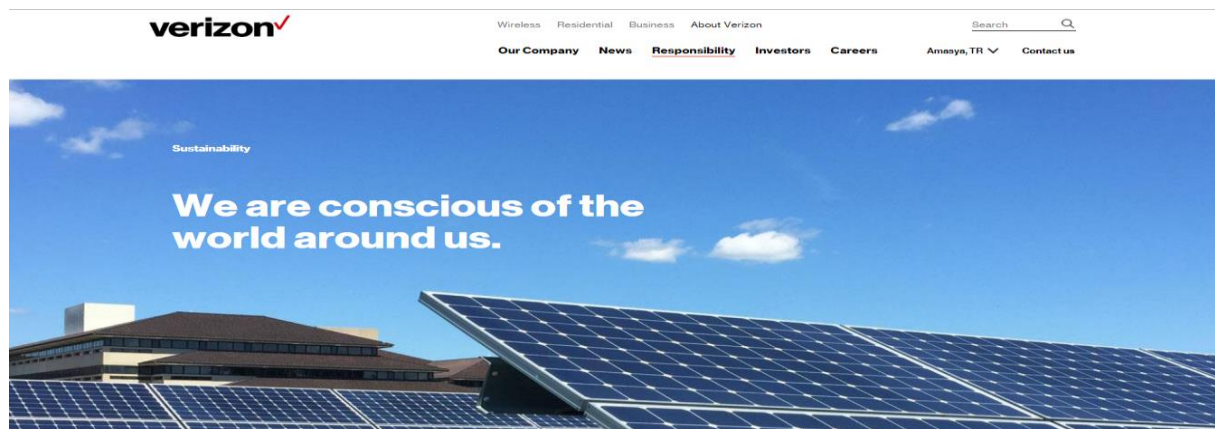
"Daha iyi bir dünya inşa etmekte kararlıyız." (Ey)

"Müreffeh bir gezegeni gelecek nesillere aktaracağız." (Hitachi)

"Her zaman ilk anda doğruyu yap." (China State)

"Her zaman güvende her zaman yeşil" (Visa)

"Asıl amacımız dünyayı bulduğumuzdan daha iyi bırakmak" (Apple)

Resim 3: Verizon'un Sloganına İlişkin Ekran Görüntüsü

İşletmelerin çevresel duyarlılıkları ön plana alarak yapmış oldukları çevresel sosyal sorumluluk projelerini incelendiğinde 17 projeye ulaşılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde projelerin yaban hayatını

koruma, su altı yaşamını koruma, ağaçlandırma ve yeşillendirme faaliyetleri görülmüştür. Aşağıdaki görselde Chervon'a ait projeye yer verilmiştir.

environment

we conduct our business in a socially and environmentally responsible manner, respecting the law and universal human rights to benefit the communities where we work

Resim 4: Chervon'un Yaban Hayatına İlişkin Projesinin Ekran Görüntüsü

İşletmelerin sertifikasyon sistemi incelendiğinde ISO 14000 belgesine sahip 17 işletme, ISO 14001 belgesine sahip 10 işletme, işletme, ISO 9001 belgesine sahip 12 işletme ve ISO 50001 belgesine sahip 2 işletme vardır. İşletmelerin birden fazla sertifikasyon sistemine sahip oldukları görülmüştür. Resim 4'te Samsung Group'un sertifikaları örneklendirilmiştir.

Resim 5: Samsung Group'un Sertifikalarına İlişkin Ekran Görüntüsü

Yönetim sistemleri işletmelerin çevresel faaliyetlerinin sistemli olarak sürdürülmesini ve takip edilmesini sağlamaktadır. İşletmelerin sıklıkla yer verdikleri sistem atık yönetimi (n=61) olmuştur. Atıkların ayrıştırılması, geri dönüştürülmesi ve tekrar üretime ya da tüketime kazandırılması aşamasında atık yönetimi kullanılmıştır. 23 işletme risk yönetim sistemini kullanırken, 9 işletme enerji verimliliğine ilişkin olarak enerji yönetim sistemine yer vermiştir. Aynı zamanda işletmeler tehlikeli madde yönetim sistemi (n=5), su yönetim sistemi (n=4) ve hurda yönetim sistemi (n=2) gibi sistemleri de tercih etmiştir.

Tablo 1: İşletmelere İlişkin Yönetim Sistemleri

Yönetim Sistemleri	f	%
Atık Yönetim Sistemi	61	61
Risk Yönetim Sistemi	23	23
Enerji Yönetim Sistemi	9	9
Tehlikeli Madde Yönetim Sistemi	5	5
Su Yönetim Sistemi	4	4
Hurda Yönetim Sistemi	2	2

4.3. İşletmelerin Çevre Ekonomisine İlişkin Bulguları

İşletmelerin çevre ekonomisine ilişkin içerik analizi bulguları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Bu verilerin analizlerinde SPSS programından yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin frekans analizleri yapılarak aritmetik ortalamaları alınmıştır.

Tablo 2: İşletmelerin Çevresel Faaliyetleri

İşletmelerin Çevresel Faaliyetleri		f	%
Kaynak Verimliliği	Enerji Kullanımı Azaltma	63	63
	Su Tüketimi Azaltma	41	41
	Kaynak Kullanımı Azaltma	33	33
	Temiz Enerji Kullanma	13	13
Zararlı Gazlar	Karbon Gazı Kullanımının Azaltılması	62	62
	Emisyon Oranlarının Düşürülmesi	48	48
Kirlilik Önleme	Çevre Kirliliği	58	58
	Su Kirliliği	41	41
	Hava Kirliliği	33	33
	Gürültü Kirliliği	6	6
Koruma Faaliyetleri	Su Kaynaklarını Koruma	41	41
	Ekolojik Yaşamı Koruma	24	24
	Bio-çeşitliliği Koruma	15	15
	Yaban Hayatını Koruma	6	6
	Ozon Tabakasını Koruma	2	2
Sürdürülebilirlik Faaliyetleri	Geri Dönüşüm	45	45
	Atıkların Ayrıştırılması	40	40
	Yeşil Üretim	33	33
	Sorumlu Üretim	31	31
	Yeşil Gaz Kullanımı Artırma	23	23
	Yeşil Ofisler	12	12
	Hibrid Araç Kullanımı	3	3
	Ağaç Dikimi	2	2
Yenilenebilir Enerji	Güneş Enerjisi	42	42
	Rüzgar Enerjisi	37	37
	Bio Dizel Yakıtlar	3	3
	Yakıt Hücreleri	3	3
	Mineral ve Fosil Yakıtlar	2	2

Dünyanın en değerli 100 markasına ilişkin bulgular değerlendirildiğinde çevre ekonomisi kapsamında en sık yer verilen unsur kaynak verimliliğidir. Kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, tüketimin azaltılarak tasarruf edilmesi çevre ekonomisi açısından önemlidir. Bu kapsamda işletmelerin 63'ü enerji kullanımının azaltılması üzerinde durmuştur. Kullanılan yeni üretim teknikleri ile enerji kaynaklarının daha rasyonel kullanılması gerekliliği belirtilmiştir. Kaynak verimliliği konusunda değinilen bir diğer husus su kaynaklarının korunması yönünde olmuştur. İşletmelerin % 41'i su kaynaklarının kıtlığından ve geri dönüşü olmayan zararlardan dolayı su tüketimini azaltma yönünde faaliyette bulduklarını belirtmiştir. Bu kategoride kaynak kullanımı ve israfının azaltılması (%33) da yer almıştır. Kaynak verimliliğini sağlayabilmek için doğaya zarar veren gazların kullanımının azaltılarak temiz enerji kullanılması (n=13) gerekliliği de belirtilmiştir.

İşletmelerin sıklıkla üzerinde durduğu bir diğer çevresel etki, kullanılan zararlı gazlara ilişkin olmuştur. İşletmelerin sürdürülebilirlik raporları incelendiğinde karbon gazı kullanıma ilişkin yıllar bazında düşüşlerin olduğu göze çarpmaktadır. Bunun dışına çevre ekonomisi doğrultusunda belirtilen amaçlarda

da karbon kullanımının azaltılması 62 işletme tarafından belirtilmiştir. İşletmelerin % 48'si ise mevcut emisyon oranlarını düşürme üzerinde durmuştur.

Çevre ekonomisi kapsamında işletmelerin üzerinde durduğu bir diğer unsur olan kirliliği önleme üçüncü sırada yer almaktadır. Çevre kirliliğinin önlenmesi gerekliliğini belirten işletme sayısı 58 iken, su kirliliği 41 işletme tarafından önemli görülmüştür. 33 işletme hava kalitesinin çeşitli sebepler dolayısı ile düşerek hava kirliliğinin arttığını belirtmiştir. 6 işletme ise gürültü kirliliğini önleme yolunda çalışmalar yapmaktadır.

Koruma faaliyetlerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde her işletmenin farklı unsurlara vurgu yapmasının yanı sıra ortak faaliyetler de yer almıştır. En fazla vurgu yapılan unsurun su kaynaklarını koruma (n=41) olduğu tespit edilmiştir. Eko çeşitliliği koruma (n=24), bio-çeşitliliği koruma (n=15) işletmelerin çevreyi koruma faaliyetleri arasındadır. 6 işletme ise yaban hayvanlarını ve bu hayvanların doğal yaşam alanlarını koruma üzerinde durmuştur. 2 işletme ise ozon tabakasındaki incelleme nedeniyle iyileştirme ve koruma faaliyetleri yapmaktadır.

İşletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetleri diğer unsurlara göre ön plandadır. İşletmelerin % 45'i geri dönüşüme yer verirken % 40'ı ise atıkların ayrıştırılması üzerinde durmuştur. Teknoloji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin % 12'sinin e-atık sistemi vardır. İşletmeler üretim yaparken karbon salımlı gazların kullanımını azaltılmasının yanı sıra yeşil üretim (n=33) ve sorumlu üretim (n=31) faaliyetlerine de yer vermiştir. Yeşil üretim kapsamında yeşil gaz kullanımını yıl bazında arttıran işletme sayısı 23 iken, 12 işletme yeşil ofisler kullanmaktadır. Otomotiv sektöründeki işletmelerden 3'ü ise sürdürülebilirlik faaliyeti olarak hibrid araç kullanmaktadır. 2 işletme ise yeşillendirme çalışmaları yaparak ağaçlandırma faaliyetlerine önem vermektedir.

İşletmeler çevre ekonomisi kapsamında yenilenebilir enerji kullanımına da yer vermiştir. Bu kategori altında sıklıkla yer verilen unsurların güneş enerjisi (%42) ve rüzgâr enerjisi kullanma (%37) olduğu görülmüştür. Buna ek olarak işletmeler sınırlı olmakla birlikte bio dizel yakıtlar (n=3), yakıt hücresi (n=3) mineral ve fosil yakıtlar (n=2) gibi çevreye daha duyarlı ve çevre ekonomisi açısından daha sürdürülebilir enerji kaynakları kullanmaktadırlar. 32 işletme bazı departmanlarında %100 yenilenebilir enerji kullandıklarını belirtmiştir. Listede 1 numara olan Google'ın faaliyetleri incelendiğinde güneş panelleri ile kullanılan enerjinin benzer işletmelere oranla % 50 daha az olduğu görülmüştür. Apple, 43 ülkede faaliyet gösteren ofislerinin elektriğini %100 yenilenebilir enerjiden kullanmaktadır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kaynakların sınırlı olması, çevrenin tahrip edilmesi, iklim değişimleri ve küresel ısınma gibi çevresel faktörler geri dönüşü olmayan zararları beraberinde getirmektedir. Giderek artan teknolojik gelişmeler yeni üretim teknikleri oluştursa da çevre tahribatı sürmektedir. Bu sebeple işletmeler çevreye duyarlı olan, zararları minimize edebilen ve koru kullan düşüncesi ile hareket eden faaliyetlerde bulunmalıdır.

Çevresel bozulmalar ve tahripler gelecek nesillere temiz bir dünya bırakmaya engel olduğu gibi çevre ekonomisi açısından da negatif dışsallık yaratmaktadır. İşletmelerin temel amacı kar elde etmek olsa da bozulan çevresel koşullar zaman içerisinde üretim faaliyetlerini etkilemektedir. Bu nedenle işletmeler çevresel faaliyetlere önem vererek negatif dışsallığı önlemeye çalışmalıdır. Negatif dışsallığı pozitif dışsallığa çevirmek işletmelerin kar elde etmesini sağlamasının yanı sıra toplum bazında prestij kazanmasını da katkı sağlamaktadır. Yapılan sorumluluk faaliyetleri bilinçli tüketicilerin işletme ürünlerini tercih etmesini mümkün kılacaktır. Aynı zamanda çevre bilincinin oluşmasında da olanak tanımaktadır.

İşletmelerin faaliyetleri ele alındığında çevre ekonomisi kapsamında dünyanın en değerli 100 markasının çevresel politikaları, sürdürülebilirlik ve farkındalık çalışmaları irdelenmiştir. Araştırmada 100 işletmenin de çevresel faaliyetlere önem verdiği bu doğrultuda çalışmalar yaptıkları sonucuna varılmıştır. Her işletmenin üretim alanı farklı olsa da çevresel değişime ve tahribata duyarsız kalmadıkları ortaya konmuştur.

İşletmelerin çevre ekonomisi kapsamında en çok üzerinde durdukları unsur kaynak verimliliği olmuştur. Kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması çevresel zararı en aza indirdiği gibi çevre ekonomisi açısından da olumlu sonuçlanmaktadır. Yıllar itibariyle işletmelerin enerji kullanımlarını

azaltarak mevcut üretimlerini arttırmaları, minimum girdi maksimum çıktı prensibiyle hareket ettiklerini göstermektedir. Bir diğer sonuç da su kaynaklarının korunması kapsamında işletmelerin önlemler almasıdır. Yanlış üretim ve koordinasyonsuz atık sistemleri nedeniyle su kaynaklarının zarar görmesi ve temiz su kaynaklarının azalması sebepleriyle su kaynaklarının korunması hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle işletmelerin su kullanımını azaltılarak bilinçli tüketim üzerinde durduğunu söylemek mümkündür.

İşletmelerin çevreye zararı olmayan ve yenilenebilir olan enerji kaynaklarını kullanmaları çevre ekonomisi açısından değerlendirildiğinde pozitif yönlü bir ilişkiden bahsetmek olasıdır. İşletmeler tarafından kullanılan yenilenebilir enerji kaynakları işletmelere ekonomik olarak katkı sağlayarak, işletmelerin geleceğe yatırım yapmasına da olanak tanımaktadır. Güneş ve rüzgâr enerjisinin kullanılması temiz ve sorumlu üretimin yapılmasını mümkün kılacaktır.

Sürdürülebilirlik faaliyetleri çevre ekonomisi için kilit rol oynamaktadır. Özellikle atıkların ayrıştırılarak geri dönüşümün sağlanması ekonomi üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Bu kapsamda işletmeler daha çok yeşil üretim, sorumlu üretim ve yeşil ofis kavramları üzerinde durmaktadır. Sürdürülebilirlik faaliyetleri gelecek nesillere temiz bir dünya bırakmak için de önemlidir.

İşletmelerin çevreyi koruma ve zararları önleme açısından ele aldıkları hususların sınırlı kaldığı sonucuna varılmıştır. Özellikle koruma faaliyetlerinin geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gereklidir. İşletmelerin koru kullanıma düşüncesi ile hareket etmeli gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya bırakmalıdır. Bu kapsamda hem çalışanlar hem de tüketiciler için farkındalık çalışmaları da yaygınlaştırılmalıdır.

Bu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür:

- Küresel ısınma ve iklim değişimleri göz önünde bulundurularak çözümler ortaya konmalıdır.
- Kaynakların tüketilmemesi ve korunabilmesi için kaynak verimliliğine önem verilmelidir.
- Çevresel unsurların söz konusu olduğu üretimlerde kritik kaynakların kullanımı minimize edilmelidir.
- Yeşil gaz kullanım oranları artırılarak çevreye zarar veren ve doğa tahribatına neden olan sera gazı kullanım oranları minimize edilmelidir.
- İşletmeler çevresel sosyal sorumluluk faaliyetlerini çeşitlendirmelidir.
- İşletmelerin atık yönetimi ve hurda yönetimi gibi yönetim sistemlerini benimsemesi ve yaygınlaştırması gereklidir.
- Tüketim toplumunda daha çok kullan-at ürünler yer almaktadır. Farkındalık çalışmaları doğrultusunda tüketicilerin bilinçlenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ANDERSEN, M. S. (2017), An Introductory Note on The Environmental Economics of the Circular Economy, *Global Journal of Human-Social Science*,17(4),7-13.

CROPPER, L. M. ve OATES, E. W. (1992), Environmental Economics: A Survey, *Journal of Economic Literature*, 30(2), 675-740.

DEMİRER, G. (1992), *Çevre Sorunları ve Kapitalizm*, İstanbul: Yalçın Ofset.

DURA, C. (1991), *Çevre Sorunları ve Ekonomi Çevre Üzerine*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.

ERDEM, E. ve ULUCAK, R. (2012), Çevre İktisat İlişkisi ve Türkiye’de Çevre Politikalarının Etkinliği, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6, 78-98.

ERTÜRK, H. (1998). *Çevre Bilimlerine Giriş*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları.

- KAHRAMAN, N. ve TÜRKEY, O. (2004), *Turizm ve Çevre*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- KARABIÇAK, M. ve ARMAĞAN, M. (2004), Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 9(2), 203-228.
- KELEŞ, R. ve HAMAMCI, C. (1998), *Çevrebilim*, Ankara: İmge Kitapevi.
- KUBE, R., LOSCHEL, A., MERTENS, H. ve REQUATE, T. (2018), Research Trends in Environmental and Resource Economics: Insights From Four Decades of JEEM, *Journal of Environmental Economics and Management*, 1-74.
- MUNDA, G. (1997), Environmental Economics, Ecological Economics, and the Concept of Sustainable Development, *Environmental Values*, 6(2), 213-233.
- PAVITHRAN, K. V. (2008), *A Textbook of Environmental Economics*, New Delhi: New Age International Pvt Ltd Publishers.
- PEARCE, D. ve MALER, K. (1991), Environmental Economics and the Developing, *AMBIO*, 20(2), 52-54.
- PERMAN, R., MA, Y., MCGILVRAY, J. ve COMMON, M. (2003), *Natural Resources and Environmental Economics*, Edinburgh: Pearson Education Limited.
- SANKAR, U. (2001), Basic Environmental Economics, *Economics and Political Weekly*, 36(46-47), 4397-4398.
- SAROKIN, D. ve SCHULKIN, J. (1992), Environmental Economics and Responsibility, *Environmental Conservation*, 19(4), 326-330.
- SINGH, K. ve SHISHODIA, A. (2007), *Environmental Economics Theory and Applications*, California: Sage Publications.
- STAVINS, R. N. (2017), The Evolution of Environmental Economics: A View From The Inside, *The Singapore Economic Review*, 62(2), 251-274.
- TRAEGER, C. P. (2014), On Option Values in Environmental and Resource Economics, *Resource and Energy Economics*, 37(2), 242-252.